

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин (№ 605)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова НМК № 3

Л. О. Філіповська
(підпис) (ініціали та прізвище)

«31» серпня 2021 р.

СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Управління потенціалом підприємства

(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 051 «Економіка»
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: «Економіка підприємства»
(найменування освітньої програми)

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 051 «Економіка»
(код і найменування спеціальності)
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: «Світова економіка»
(найменування освітньої програми)

Форма навчання: денна

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Силабус введено в дію з 01.09.2021 року

Харків -- 2021 р.

Розробник: Лебедченко В. Б., к.е.н.
(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Силабус навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин (№ 605)

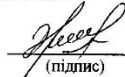
Протокол № 2 від « 30 » серпня 2021 р.

Завідувач кафедри д.е.н., професор
(посада, науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

І.О. Давидова
(ініціали та прізвище)

Погоджено з представником здобувачів освіти:

(підпис)

В.О. Воробішко
(ініціали та прізвище)

1. Загальна інформація про викладача

Лебедченко Віра Віталіївна, к.е.н.

Викладає в університеті з 2002 року.

Викладає наступні дисципліни:

- Економіка природокористування;
- Маркетинг;
- Маркетинг (Курсова робота);
- Маркетинг промислового підприємства;
- Економіка праці і соціально-трудова відносини;
- Ділова етика та конфліктологія в міжнародному середовищі;
- Управління потенціалом підприємства.

Напрями наукових досліджень: економіка природокористування, економічна безпека, маркетинг, управління потенціалом підприємства.

2. Опис навчальної дисципліни

Семестр, в якому викладається дисципліна – 1 семестр.

Обсяг дисципліни:

4 кредити ЄКТС (120 годин), у тому числі аудиторних – 40 годин, самостійної роботи здобувачів – 80 година.

Форми здобуття освіти - денна, дистанційна, заочна.

Дисципліна – обов'язкова.

Види навчальної діяльності – лекції, практичні заняття, самостійна робота здобувача.

Види контролю – поточний, модульний та підсумковий (семестровий) контроль (іспит).

Мова викладання – українська.

Необхідні обов'язкові попередні дисципліни (пререквізити) – Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств, Науково-дослідна робота магістра, Основи охорони і комерціалізації інтелектуальної власності, Управління конкурентоспроможністю підприємства, Фінансовий менеджмент.

Необхідні обов'язкові супутні дисципліни (кореквізити) – Економічна безпека підприємства, Міжнародні стратегії економічного розвитку, Менеджмент персоналу підприємства, Методи економіко-статистичних досліджень, Підприємництво: технологія та стратегія, Управління стратегічними змінами

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Розвиток економіки потребує від вітчизняних підприємств підвищення рівня їх конкурентоспроможності, що насамперед пов'язано з розробленням системи управління підприємницьким потенціалом підприємства.

Особливості управління вітчизняними підприємствами диктують специфічний підхід до вивчення теоретичних аспектів з їх розширення. Реалізація даного підходу можлива шляхом оцінки різних сторін та елементів підприємницького потенціалу підприємства з урахуванням результатів економічного діагностування середовища, а також результатів оцінки організаційних і мотиваційних сторін діяльності підприємства, послідовного аналізу перспектив зростання виробничих можливостей шляхом ідентифікації внутрішніх ресурсних резервів підприємства, у рамках конкретної галузі.

Мета дисципліни – надання знань з питань ефективного управління формуванням, функціонуванням та розвитком потенціалу підприємства.

Предмет курсу: сукупність теоретичних, методичних і практичних питань формування й удосконалення системи управління потенціалом підприємства в нових умовах господарювання.

Завдання дисципліни «Управління потенціалом підприємства» є вивчення новітніх підходів до формування, розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності потенціалу підприємства, покращення результативності його використання за сучасними соціально-економічними критеріями; набуття вмінь обґрунтовувати і використовувати механізми запобігання кризи та антикризового управління суб'єктами господарювання.

Після опанування дисципліни здобувач набуде наступні **компетентності:**

загальні:

- здатність критично мислити та генерувати нові ідеї.
- здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між явищами та процесами.
- здатність проявляти лідерські навички, мотивувати людей, працювати у команді.
- здатність вести професійну комунікацію.
- здатність до інноваційної діяльності.
- здатність розробляти проекти та управляти ними.
- здатність свідомо та соціально-відповідально діяти на основі етичних міркувань і принципів академічної доброчесності.
- здатність проводити дослідження та презентувати результати;

спеціальні (фахові):

Здатність застосовувати науковий, аналітичний, методичний компетентності спеціальності (СК) інструментарій для управління економічною діяльністю.

Здатність збирати, аналізувати та обробляти статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, які необхідні для розв'язання комплексних економічних завдань.

Здатність використовувати сучасні інформаційні технології та економіко-математичні методи і моделі для дослідження економічних та соціальних процесів.

Здатність формувати професійні задачі в сфері економіки, вибирати належні напрями і відповідні методи для їх розв'язання, беручи до уваги наявні ресурси.

Здатність обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання.

Здатність оцінювати можливі ризики, соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

Здатність застосовувати науковий підхід до формування та обґрунтування ефективних стратегій в економічній діяльності.

Здатність до розробки сценаріїв і стратегій розвитку соціально-економічних систем.

Вміння планувати, проводити та презентувати наукові дослідження, готувати результати наукових робіт до оприлюднення.

Володіння навичками самостійного опанування новими знаннями, використовуючи сучасні освітні та дослідницькі технології у сфері економіки.

Здатність визначати та критично оцінювати ключові тренди соціально-економічного розвитку та застосовувати їх для формування нових моделей економічних систем та процесів.

Очікується, що після опанування дисципліни здобувачем будуть досягнуті наступні **результати навчання** і він буде:

Формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем на абстрактному рівні шляхом декомпозиції їх на складові..

Демонструвати навички самостійно приймати рішення, лідерські навички та уміння працювати в команді.

Проводити дослідження, генерувати нові ідеї, здійснювати інноваційну діяльність

Обґрунтовувати та управляти проектами або комплексними діями.

Демонструвати високу соціальну відповідальність і дотримання принципів академічної доброчесності

Оцінювати результати власної роботи і нести відповідальність за особистий професійний розвиток.

Збирати, обробляти та аналізувати статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, необхідні для вирішення комплексних економічних завдань.

Обґрунтовувати рішення в умовах невизначеності, що потребують застосування нових підходів та економіко-математичного моделювання та прогнозування.

Застосовувати сучасні інформаційні технології у соціально-економічних дослідженнях

Формулювати нові гіпотези та наукові задачі в сфері економіки, вибирати належні напрями і відповідні методи для їх розв'язку, беручи до уваги наявні ресурси.

Обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання

Оцінювати можливі ризики, соціально-економічні наслідки управлінських рішень

Демонструвати навички самостійного опанування новими знаннями, використовуючи сучасні освітні та дослідницькі технології у сфері економіки.

Визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку та застосовувати їх для формування нових моделей економічних систем та процесів.

4. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. . Основні засади управління формуванням і розвитком потенціалу підприємства

Тема 1. Сутність і механізм формування потенціалу підприємства.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 6 години.

Тема практичного заняття: Сутність і механізм формування потенціалу підприємства

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютер.

Стисла анотація: Основні елементи потенціалу підприємства. Використання організаційно-економічних концепцій для забезпечення зростання підприємства.

Студенти разом з викладачем визначають показники оцінки ефективності використання ОВФ, а потім самостійно по варіантам розв'язують завдання, відповідають на питання тестів щодо формування основних елементів потенціалу та теоретичних аспектів їхнього управління

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Аналіз джерел збільшення підприємницького потенціалу. Виробничий фактор «капітал» як основне джерело підвищення ефективності виробництва.

Тема 2. Управління формуванням і розвитком потенціалу підприємства.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 6 години.

Тема практичного заняття: Управління формуванням і розвитком потенціалу підприємства

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютер.

Стисла анотація: Механізм функціонування організаційного потенціалу підприємства. Розробка критеріїв для його оцінювання. Управління ресурсно-інвестиційним потенціалом підприємства. Оцінювання ефективності використання основних елементів виробничого потенціалу підприємства.

Студентам пропонується розглянути основні методичні підходи, що використовуються при управлінні потенціалом підприємства; по варіантам рішити задачі з розрахунку економічної ефективності капітальних вкладень у виробництво та визначити по різних показниках найефективніший проект.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Вибір раціональної оргструктури для цілей подолання проблем внутрішнього розвитку. Вироблення критеріїв для оцінювання можливостей організаційної структури управління.

Тема 3. Система управління формуванням і використанням трудового потенціалу підприємства.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 6 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютер.

Стисла анотація: Поняття трудового потенціалу підприємства. Діагностика трудового потенціалу підприємства. Формування методологічних основ управління трудовим потенціалом підприємства. Студентам пропонується розглянути визначення трудового потенціалу промислового підприємства; способи оцінки вимірювання трудового потенціалу; основні елементи алгоритму діагностики трудового потенціалу підприємства; послідовність дій в управлінні трудовим потенціалом підприємства; показники іміджу підприємства та їх характеристики; показник вимірювання іміджу підприємства; порядок розрахунку величини кадрового потенціалу підприємства; визначення поняття динаміки показників якості персоналу.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Трудовий (кадровий) потенціал, величина кадрового потенціалу, управлінський потенціал, інженерно-технічні працівники (ІТП), фізичний капітал, людський капітал, культурний капітал, соціальний капітал, якість персоналу, коефіцієнт іміджу підприємства, відповідальність і повноваження.

Тема 4. Використання маркетингової діагностики в управлінні потенціалом підприємства.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 6 годин.

Тема практичного заняття: Використання маркетингової діагностики в управлінні потенціалом підприємства.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютер.

Стисла анотація: Діагностика внутрішнього середовища. Вплив внутрішнього середовища на маркетинговий потенціал підприємства. Студентам пропонується розглянути основні методичні підходи, що використовуються при управлінні

потенціалом підприємства; по варіантам рішити задачі з розрахунку економічної ефективності капітальних вкладень у виробництво та визначити по різних показниках найефективніший проект.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Оцінювання ефективності товарних стратегій фірми. Підходи до розроблення нових товарів на підставі аналізу СЗГ.

Модульний контроль 1

- *Форма занять: написання модульної роботи в аудиторії (за рішенням лектора допускається проведення у дистанційній формі).*

- *Обсяг аудиторного навантаження: 2 години.*

- *Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.*

- *Обсяг самостійної роботи здобувачів – за необхідністю.*

Підготовка до модульного контролю.

Змістовний модуль №2. Управління потенціалом підприємства на основі використання інструментів маркетингової діагностики та технології інноваційного розвитку.

Тема 5. Використання інвестиційних можливостей в управлінні потенціалом підприємства.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 6 годин.

Тема практичного заняття: Використання інвестиційних можливостей в управлінні потенціалом підприємства

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютер.

Стисла анотація: Оцінювання інвестиційних можливостей у процесі планування прибутку підприємства. Оцінювання цінових стратегій підприємств. Раціональний розподіл постійних витрат між товарними пропозиціями.

Студентам пропонується на основі розрахунку показників платоспроможності, фінансової незалежності та ділової активності конкретного підприємства охарактеризувати рівень розвитку механізму управління підприємством, використання досягнень менеджменту, техніки та технології, також пропонується визначити стадію розвитку підприємства.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Оцінювання інвестиційних можливостей у процесі планування прибутку підприємства.

Тема 6. Оцінювання перспектив зростання підприємства на основі портфельного аналізу.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 10 годин.

Тема практичного заняття: Оцінювання перспектив зростання підприємства на основі портфельного аналізу

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютер.

Стисла анотація: Структура діяльності компанії. Стратегічні зони господарювання й стратегічні господарські центри. Використання портфельного аналізу у системі прийняття рішень.

Студенти узгоджують заходи з забезпечення ефективності діяльності підприємства шляхом розподілу у часі заходів щодо реалізації стратегії розвитку; складають схему взаємозв'язку нарощування потенціалу та етапів виконання стратегічних рішень та на її основі розробити рекомендації з ефективного управління стратегічним потенціалом.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Портфельний аналіз у системі прийняття рішень як перспективи збільшення підприємницького потенціалу.

Тема 7. Аналіз мотиваційного механізму підприємницької діяльності.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 8 годин.

Тема практичного заняття: Аналіз мотиваційного механізму підприємницької діяльності

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): проектор, комп'ютери.

Стисла анотація: Мотивація – один з основних засобів стимулювання робітників. Системний характер мотиваційного механізму. Матеріально-грошова мотивація працівників управлінської праці. Переваги й недоліки діючих мотиваційних моделей в управлінні.

Студенти за допомогою викладача визначають вплив зміни структури продукції на її загальний рівень. Потім студентам пропонується самостійно по варіантам розраховувати коефіцієнт ритмічності випуску продукції. Студентам пропонується відповісти на питання тестів за темою.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 8 години.

Теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача: Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача. Роль стилю управління в структурі мотиваційного комплексу. Методи оцінювання соціально-економічної ефективності стилів управління.

Модульний контроль 2

- Форма занять: написання модульної роботи в аудиторії (за рішенням лектора допускається проведення у дистанційній формі).

- Обсяг аудиторного навантаження: 2 години.

- Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

- Обсяг самостійної роботи здобувачів – за необхідністю.

Підготовка до модульного контролю.

Модуль 2.

Індивідуальне завдання.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 20 годин.

5. Індивідуальні завдання

Реферат

(вид індивідуального завдання)

№з/п	Назва індивідуального завдання та (або) його розділів	Терміни виконання (наякому тижні)
1	Основні складові стратегічного потенціалу підприємства	1-4
2	Взаємозв'язок життєвих циклів продукції й технології	1-4
3	Концепція технологічного ланцюга виробництва	1-4
4	Роль методів функцій управління в процесах формування організаційного потенціалу підприємства	1-4
5	Управління ресурсно-інвестиційним потенціалом підприємства	5-7
6	Аналіз економічного зростання підприємства на основі концепції вартості активів	5-7
7	Аналіз ресурсного потенціалу підприємства з підходу системи управління витратами	5-7
8	Особливості оцінювання ефективності використання інвестиційного потенціалу	5-7
9	Класифікацію характеристик виробничого потенціалу промислового підприємства	5-7
10	Оцінювання ефективності використання основних елементів виробничого потенціалу підприємства	5-7

11	Діагностика внутрішнього середовища, та оцінювання його впливу на маркетинговий потенціал підприємства	7-9
12	Оцінка ефективності товарних стратегій фірми	7-9
13	Оцінка інвестиційних можливостей у процесі планування прибутку підприємства	10-12
14	Етапи планування прибутку підприємств	10-12
15	Особливості витратного та ринкового ціноутворення	10-12
16	Оцінювання цінових стратегій підприємств	10-12
17	Розподіл постійних витрат між товарними пропозиціями	12-14
18	Процес оцінки потенціалу підприємства	12-14
19	Попереднє оцінювання цінових стратегій	12-14
20	Стратегічні зони господарювання й стратегічні господарські центри	12-14
21	Портфельний аналіз системи прийняття рішень	14-16

6. Методи навчання

Словесні, наочні, практичні.

7. Методи контролю

Поточний контроль (теоретичне опитування й розв'язання практичних завдань), модульний контроль (тестування за розділами курсу) та підсумковий (семестровий) контроль (іспит).

8. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Виконання і захист практичних робіт	0...3	5	0... 15
Модульний контроль 1	0...25	1	0...25
Змістовний модуль 2			
Виконання і захист практичних робіт	0...3	5	0...15
Модульний контроль 2	0...25	1	0...25
Виконання і захист РГР	0...20	1	0...20
Усього за семестр			0...100

Прийнята шкала оцінювання

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

Під час складання семестрового іспиту здобувач має можливість отримати максимум 100 балів. Білет для іспиту складається з двох теоретичних питань, максимальна кількість балів за кожне питання 50 балів, що складає в сумі 100 балів.

Критерії оцінювання роботи здобувача протягом семестру

Задовільно (60-74). Мати мінімум знань та умінь. Відпрацювати та захистити всі практичні роботи та розрахунково-графічну роботу. Вміти самостійно давати характеристику процесам управління персоналу організації, здійснювати класифікацію процесів управління персоналом, проводити аналіз персоналу на підприємстві.

Добре (75 - 89). Твердо знати мінімум знань, виконати усі завдання. Показати вміння виконувати та захищати всі практичні роботи в обумовлений викладачем строк з обґрунтуванням рішень та заходів, які запропоновано у роботах. Вміти проводити діагностику підприємства та здійснювати організаційне проектування на високому рівні, розробляти посадові інструкції.

Відмінно (90 - 100). Здати всі контрольні точки з оцінкою «відмінно». Досконально знати всі теми та вміти застосовувати одержанні знання.

9. Політика навчального курсу

Відпрацювання пропущених занять відбувається відповідно до розкладу консультацій, за попереднім погодженням з викладачем. Питання, що стосуються академічної доброчесності, розглядає викладач або за процедурою, визначеною у Положенні про академічну доброчесність.

10. Політика академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає (Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Лист МОН України № 1/9-650 від 23.10.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#n211>):

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації».

11. Методичне забезпечення та інформаційні ресурси

1. Сторінка дисципліни знаходиться за посиланням: <https://mentor.khai.edu/>
2. <http://library.khai.edu/library/>

12. Рекомендована література

Базова

1. Авдеенко В.Н., Котлов В.А. Производственный потенциал промышленного предприятия. – М.: Экономика, 2009.
2. Андрианов Ю.В., Юдин А.В. Систематизация методов расчета при оценке машин и оборудования // Московский оценщик. – 2003. – №4(23). – С. 18-23.
3. Бамса Ю. М. Економічна теорія технологічних змін. – К.: Заповіт, 2006
4. Гавва В.Н. Стратегия предприятия: анализ, разработка и реализация: Учеб. Пособие – Х.: Нац. аэрокосм. ун-т „Харьк. авиац. ин-т”, 2003. – 96 с.
5. Гавва В.Н., Божко Е.А. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури. 2004. – 224 с.
6. Новицкий Н.И. Организация производства на предприятиях. Уч.- методическое пособие. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 392 с

Допоміжна

1. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. Посібник. – К: КНЕУ, 2000. – 360 с.
2. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О., Герасименко І.М., Ращупкіна В.М. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
3. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
4. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия: Монография. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
5. Цены и ценообразование / Под ред. Есипова В.Е. 4-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 560 с.

13. Інформаційні ресурси

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> Законодавство України
2. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
3. Державна служба статистики України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Бібліотека НАУ ХАІ / <http://library.khai.edu/library/>
5. Харківський Центр науково-технічної та економічної інформації. Режим доступу: <http://www.cntei.com.ua>